

УДК 65.012.8

Л. С. Крючко,
к. е. н., доцент кафедри фінансів, Дніпропетровський державний аграрний університет,

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

L. Krjuchko,
Ph.D., assistant professor of finance, Dnepropetrovsk State Agrarian University, Dnepropetrovsk

THE THEORETICAL BASIS OF THE FINANCIAL SECURITY OF ENTERPRISE

Досліджено структуру економічної безпеки підприємств, розглянуто сутність фінансової безпеки підприємств, її основні цілі, завдання та функції. Узагальнено методичні підходи до оцінювання фінансової безпеки підприємств.

The structure of economic security companies The essence of financial security. its main goals, objectives and functions. Overview methodological approaches to the assessment of financial security.

Ключові слова: структура економічної безпеки підприємств, фінансова безпека, суб'єкти підприємництва, криза, ризик, кризове середовище, фінансова нестабільність, система фінансової безпеки.

Key words: the structure of economic security, financial security, business entities, crisis, risk, crisis environment, financial instability, the system of financial security.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Фінансова складова підприємства як внутрішньовиробнича функціональна складова його економічної безпеки, без перебільшення, є головною, тому що за ринкових умов господарювання є "двигуном" будь-якої економічної системи, визначає фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання, фінансову стійкість, платоспроможність і динаміку структури джерел фінансування. Отже, правильна оцінка фінансових результатів діяльності та фінансового стану підприємства за сучасних умов господарювання необхідна як для власників і менеджерів, так і для інвесторів, партнерів, кредиторів, державних органів. Не буде перебільшенням сказати, що фінансовий стан підприємства, його фінансова стійкість цікавить також і конкурентів, але вже в іншому аспекті — зацікавленості в ослабленні їх конкурентних позицій на ринку. Про ослаблення фінансової складової економічної безпеки підприємства свідчить зниження ліквідності підприємства, підвищення кредиторської та дебіторської заборгованості, зниження фінансової стійкості та ін. Проведений нами аналіз літературних джерел щодо фінансової безпеки підприємства засвідчує, що ця тема у наукових

дослідженнях є актуальною і багато зарубіжних і вітчизняних економістів присвятили їй свої праці.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Основні аспекти теорії економічної безпеки та фінансової безпеки як її складової зокрема, а також фінансової рівноваги та стійкості знайшли відображення в наукових працях вітчизняних та зарубіжних науковців, а саме: О.В. Арєф'євої [1], О.І. Барановського [2], І. Бланка [3], К.С. Горячевої [5], Т.Ю. Загорельської [9], М.М. Єрмошенка [7], С.М. Ілляшенка [9], Н.В. Куркіна [6], В.В. Шликова, В. Яковлева, П.І. Орлова та ін.

Більшість учених дотримуються лінії, яка базується на визначенні фінансової безпеки держави, тільки екстраполюють її на мікрорівень. І в загальному випадку фінансову безпеку суб'єкта підприємництва представляють як певний механізм, що забезпечує, з одного боку, стабільність фінансової системи господарського суб'єкта шляхом використання захисних фінансових інструментів, а з другого — її ефективність шляхом організації раціонального використання фінансових ресурсів.

Так, під фінансовою безпекою розуміється такий стан фінансової системи, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування економічної системи та її зростання.

Ю.Г. Лисенко пропонує трактувати поняття фінансової безпеки підприємства як кількісно та якісно детермінований рівень його фінансового стану, що забезпечує стабільну можливість захисту його пріоритетних, збалансованих фінансових інтересів від визначених реальних і потенційних загроз зовнішнього та внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі фінансової політики підприємства [10].

К.С. Горячева, базуючись на аналізі сутності категорії "фінансова безпека підприємства", пропонує таке визначення: фінансова безпека підприємства — це фінансовий стан, який характеризується, по-перше, збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій та послуг, котрі використовуються підприємством; по-друге, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз; по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів; по-четверте, забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи [5].

У цьому визначенні досить вдало використано термін для зазначення сутності фінансової безпеки — "здатність", оскільки він дійсно відповідає її внутрішній логіці. Крім того, автори, очевидно, розробляючи власне визначення, активно спирались на визначення сутності економічної безпеки підприємства, що цілком логічно, оскільки ця тематика є значно більш проробленою, ніж, скажімо, фінансова безпека суб'єктів підприємництва. Зважаючи на те, що фінансова безпека є складовою економічної, певна уніфікація в трактуванні цих понять має бути.

У праці І.А. Бланка "Управління фінансовою безпекою підприємства" фінансова безпека підприємства розглядається як кількісно і якісно детермінований рівень фінансового стану підприємства, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього й внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії й створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого зростання в поточному й перспективному періодах [3].

Ці визначення досить повно відображають функціональні характеристики фінансової безпеки, втім, на нашу думку, отожднювати фінансову безпеку суб'єкта підприємництва з його фінансовим станом не зовсім коректно. Оскільки безпека — фінансова чи економічна — це, перш за все, певні потенційні можливості організації протистояти негативному впливу середовища як внутрішнього, так і зовнішнього.

Отже, спираючись на визначення фінансової безпеки, що пропонуються науковцями, можемо виділити ключові риси фінансової безпеки суб'єктів підприємництва:

- забезпечує рівноважний і стійкий фінансовий стан;
- сприяє ефективній діяльності суб'єкта підприємництва;
- дає змогу на ранніх стадіях визначити проблемні місця в діяльності організації;
- нейтралізує кризи та запобігає банкрутству.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті — розглянути сутність фінансової безпеки підприємств, її цілі, завдання, функції; узагальнити ме-

тодичні підходи до оцінювання фінансової безпеки підприємств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сьогодні питання методології формування фінансової безпеки суб'єктів підприємництва сфери матеріального виробництва, на відміну, скажімо, від фінансової безпеки банків, страхових компаній та інших суто фінансових інституцій, є недостатньо розробленими, водночас очевидним є факт, що саме реальний сектор економіки був і залишається основою економіки України, а отже, і фінансової безпеки, рівень якої є прямим наслідком стану економіки країни

На нашу думку, необхідно більше уваги приділяти питанням упровадження механізмів забезпечення фінансової безпеки саме на рівні суб'єктів підприємництва сфери матеріального виробництва, що пов'язано зі значною кількістю ризиків і нестабільністю як внутрішнього, так і зовнішнього їх середовища, а також загрозами поглинання, зокрема, через процедури банкрутства.

Забезпечення стійкого зростання підприємництва, стабільності результатів їх діяльності, досягнення цілей, що відповідають інтересам власників і суспільства в цілому, неможливі без розробки й проведення самостійної стратегії, що в сучасній економіці визначається наявністю ефективної системи його фінансової безпеки. Саме стан фінансів господарюючих суб'єктів багато в чому зумовлює ефективність їх діяльності в ринковій економіці, що і призводить до необхідності розгляду проблем забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва [6].

Таким чином, фінансова безпека є однією з найважливіших складових системи економічної безпеки суб'єктів підприємництва, оскільки саме фінансова складова є основною в сучасній економіці, як на макро-, так і на мікрорівні, саме через грошові потоки організації та їх управління здійснюється вплив на більшість економічної системи підприємства.

На підставі розглянутих визначень можемо зазначити, що в економічній літературі до сьогодні приділялось недостатньо уваги питанням фінансової безпеки ще й тому, що деякі з її аспектів розглядаються при розробці фінансової політики підприємства, управлінні фінансами, організації системи економічної безпеки, управлінні ризиками. На нашу думку, необхідний цілісний і комплексний підхід до цієї проблеми, що поєднав би всі ці, часом відірвані один від одного елементи, в єдину систему, яка б діяла постійно.

Згідно із Законом України "Про основи національної безпеки України", національна безпека розглядається як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам і запобігання їм [7]. Стратегія Національної безпеки України визначає подальший розвиток і захист найвагоміших здобутків України і вимагає чіткої визначеності держави у стратегічних і пріоритетних цілях, які мають відповідати викликам і загрозам ХХІ століття, її взаємодії з сучасними системами міжнародної і регіональної безпеки [8]. Необхідність постійного дотримання фінансової безпеки зумовлюється об'єктивно наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільності функціонування та досягнення головних цілей своєї діяльності. Рівень фінансової безпеки фірми залежить від того, наскільки ефективно її керівництво і спеціалісти (менеджери) будуть спроможні уникнути мож-

Рис. 1. Типова схема фінансової складової економічної безпеки підприємства

ливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища. Типова схема забезпечення фінансової складової економічної безпеки підприємства має відображати дії, зображені на рис. 1.

Базуючись на ключових характеристиках фінансової безпеки, враховуючи визначення, розроблені різними науковцями, пропонуємо власне трактування сутності фінансової безпеки суб'єктів підприємництва як здатності суб'єкта підприємництва здійснювати свою господарську, зокрема й фінансову діяльність, ефективно та стабільно шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних і контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів, забезпечити належний їх рівень та нівелювати вплив ризиків внутрішнього та зовнішнього середовища.

Також аналіз наукових праць, присвячених фінансовій безпеці суб'єктів підприємництва, показав, що вона визначається:

— рівнем забезпеченості фінансовими ресурсами;

— стабільністю і стійкістю фінансового стану підприємства;

— збалансованістю фінансових потоків і розрахункових відносин;

— ступенем ефективності фінансово-економічної діяльності;

— рівнем контролю за внутрішніми і зовнішніми ризиками.

Для забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва у сфері матеріального виробництва необхідне проведення детального аналізу причин фінансової нестабільності підприємства. Важливими елементами є пошук оптимальних важелів і механізмів забезпечення фінансової безпеки, здійснення постійного моніторингу й контролю за станом і рівнем фінансової безпеки суб'єктів підприємництва.

Зважаючи на циклічність функціонування та розвитку підприємства, управління фінансовою безпекою (як складовою економічної безпеки) варто розглядати як складову та результат антикризового управління. Діагностика економічної і, зокрема, фінансової безпеки повинна бути не лише інструментом виявлення здатності підприємства бути конкурентоспроможним, а й індикатором характеру та глибини кризи. Вона має бути ефективним засобом обґрунтування необхідності застосування антикризових заходів і процедур, виявлення напрямів та резервів покращення фінансового стану суб'єкта господарювання.

Важливою передумовою забезпечення фінансової безпеки підприємства є якісний фінансовий менеджмент, що являє собою систему принципів і методів розробки та реалізації управлінських рішень, пов'язаних з формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів підприємства та організацією обороту його грошових коштів [10].

Питання оцінювання фінансового стану підприємства сьогодні широко висвітлюються в підручниках, наукових статтях і нормативних документах [4; 7].

Виділено такі підходи до оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства: індикаторний, ресурсно-функціональний, використання критерію "мінімум сукупного збитку, який завдається безпеці", та метод, який оцінює достатність оборотних коштів для здійснення виробничо-збутової діяльності.

За індикаторного підходу порівнюються фактичні значення показників фінансової безпеки з пороговими значеннями індикаторів її рівня. Під пороговими значеннями індикаторів фінансової безпеки розуміють їх граничні величини, недотримання яких призводить до формування негативних тенденцій у сфері фінансової безпеки. Найвищий рівень фінансової безпеки підприємства досягається за умови, що вся сукупність індикаторів знаходиться в межах порогових значень, а порогове значення кожного з індикаторів досягається не на шкоду іншим.

За ресурсно-функціональним методом стан фінансової безпеки оцінюється на основі визначення рівня: а) використання фінансових ресурсів за спеціальними критеріями (власні фінансові ресурси і позикові фінансові ресурси); б) виконання функцій (забезпечення високої фінансової ефективності діяльності підприємства, його фінансової усталеності та незалежності).

Такий підхід є дуже широким, оскільки, по-перше, у цьому разі процес забезпечення фінансової безпеки отождоюється фактично з усією діяльністю підприємства і, по-друге, зводиться до оцінювання використання ресурсів на підприємстві.

Що стосується використання критерію "мінімум сукупного збитку, який завдається безпеці", то цей критерій дуже складно розраховувати через відсутність необхідних для цього бухгалтерських і статистичних даних. Це призводить до того, що необхідне введення додаткового обліку. Тоді такий показник можна розраховувати лише експертним шляхом, який має свої межі точності.

При оцінюванні достатності оборотних коштів для здійснення виробничо-збутової діяльності аналітична служба охоплює не всі сфери фінансової діяльності підприємства і, відповідно, фінансової безпеки. Тому такий підхід може використовуватися лише для оперативних цілей визначення рівня фінансової безпеки [6].

Також можливо здійснювати оцінювання рівня фінансової безпеки на основі аналізу показників, які характеризують платоспроможність, фінансову стійкість, ефективність господарської діяльності і ділову активність підприємства. Перелік показників, що використовується для оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства, ототожнюється із коефіцієнтним аналізом його фінансового стану, ділової активності та прибутковості ведення фінансово-господарської діяльності [10].

Великого значення набуває структура корпоративних органів, які забезпечують фінансову безпеку підприємства. У межах системи її управління міжнародними стандартами передбачається необхідність побудови та чіткого визначення ієрархії відповідальності і повноважень у питаннях безпеки, у тому числі прямої відповідальності за фінансову безпеку з боку вищого керівництва (керівник підприємства і фінансовий директор). Разом з тим, з організаційної точки зору, в цю систему залучені практично всі співробітники підприємства, що представляють різні підрозділи та рівні управління.

У загальному вигляді система корпоративних органів, що забезпечують фінансову безпеку, включає стратегічний та оперативно-тактичний рівні, а також відповідні процедури та інструментарій забезпечення на кожному з них.

Очолює цю систему рада директорів, як правило, орган, що представляє інтереси власника і покликаний забезпечити гармонізацію і підвищення ефективності взаємодії управлінських служб різних рівнів. Умовно компетенцію ради директорів в забезпеченні фінансової безпеки можна поділити на дві сфери:

- затвердження стратегії фінансової безпеки;
- формування системи органів, що забезпечують фінансову безпеку.

Постійно діючим органом фінансового контролю, утвореним радою директорів і підзвітним йому, є ревізійна комісія (додатково можуть бути створені комітети з внутрішнього аудиту, економічної безпеки).

Безпосередню реалізацію функцій щодо забезпечення фінансової безпеки здійснюють підзвітні генеральному директору служби: фінансово-економічна, внутрішнього контролю, економічної безпеки та інші.

Безумовно, найважливішим органом, що забезпечує фінансову безпеку, є фінансово-економічний блок, який здійснює вироблення єдиної фінансової, кредитної, облікової політики.

Основною умовою забезпечення фінансової безпеки є підготовка і підвищення кваліфікації кадрів, які розробляють та забезпечують реалізацію економічної, фінансової, податкової, грошово-кредитної політики господарюючого суб'єкта. До них відносяться: фінансові директори (менеджери), головні бухгалтери, скарбники, внутрішні аудиторі, ревізори і інспектори. Вимоги до рівня і якості професійної підготовки цих співробітників останнім ча-

сом істотно зросли не тільки з боку самих підприємств як роботодавців, а й держави.

Порядок організації та функціонування цієї системи залежить від масштабів і складності корпоративної структури. Зокрема, невеликі підприємства можуть використовувати більш прості схеми, процеси та процедури для досягнення своїх цілей у сфері фінансової безпеки.

ВИСНОВКИ

Отже, узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що фінансова безпека — це основна складова економічної безпеки підприємства, яка дає змогу забезпечити його фінансову стійкість, ліквідність і платоспроможність; допомагає визначити внутрішні та зовнішні небезпеки й загрози діяльності підприємства та подолати їх; має кількісне та якісне вираження й дає змогу самостійно обирати та впроваджувати фінансову стратегію.

Результати оцінювання складових фінансової безпеки підприємства, проведеного за запропонованими методиками, є різновекторними та різнонаправленими, а тому не дають цілісного уявлення про стан фінансової безпеки підприємства.

Забезпечення фінансової безпеки, особливо в період кризи, є одним з основних завдань керівництва будь-якого підприємства. Проте недосконалість нормативно-правової бази регулювання діяльності фінансових ринків та специфічність економіки нашої країни лише загострюють проблеми досягнення фінансової безпеки та належного рівня фінансової стійкості підприємств.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на визначення та створення системи параметрів та критеріїв оцінювання рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

Література:

1. Ареф'єва О.В. Планування економічної безпеки підприємств / О.В. Ареф'єва, Т.Б. Кузенко. — К.: Європейський університет, 2004. — 170 с.
2. Барановський О.І. Фінансова безпека / О.І. Барановський. — К: Фенікс, 1999. — 338 с.
3. Бланк І.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. — К.: Ника-Центр, 2004. — С. 776.
4. Бланк І.А. Финансовый менеджмент: [учебный курс] / И.А. Бланк. — К.: Ника-Центр Эльга, 2001. — 528 с.
5. Горячева К.С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки / К.С. Горячева // Економіст. — 2003. — № 8. — С. 65—67.
6. Гукова А.В. Роль финансовой безопасности предприятия в системе его экономической безопасности / А.В. Гукова, И.Д. Аникина // Образование и общество. — 2006. — № 3. — С. 98—102.
7. Закон України "Про основи національної безпеки України" від 19 червня 2003 року № 964-ІУ // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 39. — Ст. 351.
8. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М.М. Єрмошенко. — К.: Київський національний торговельно-економічний університет, 2001. — 309 с.
9. Єрмошенко А.М. Співвідношення основних категорій фінансової безпеки страхових організацій / А.М. Єрмошенко // Вісник Української академії банківської справи. — 2005. — № 1. — С. 33—38.
10. Ильяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С.Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. — 2003. — № 3. — С. 12—19.

Стаття надійшла до редакції 09.07.2013 р.